

Doaimmahan / Edited by
Outi Länsman

JA DE GIELLAGAS RÁTKKII SIERRA

PUBLICATIONS OF
THE GIELLAGAS INSTITUTE

Vol. 5 • 2005

Sámegiella ja sámiid kultuvra 35 jagi Oulu universitehtas
35 years of teaching Saami language and culture at the University of Oulu

VELI-PEKKA LEHTOLA

Sámiid kultuvrra professor

Riegadan 1957 Anáris ja orru dál Oulus. Son lea nákkáhállan fil. doavttirin 1997 Oulu universitehtas, gos son bargá dál maid sámi kultuvrra professorin Giellagas-instituhtas. Son lea dutkan sámiid historjjá, girjjálašvuoda ja dálá identitehta. Su dutkanfáttát leat maid sápmelaččaid ja suomelaččaid gaskavuodat 1900-logus, sámiid etnopolitihkálás lihkadus ja dat, mo sámit leat govviduvvon girjjálašvuodas čada áiggiid.

Oulu

**universitehta sámegeiela oahpahusa
guovddáš Suomas**

Lektoráhtas veahkkeprofessoráhtii

Sáhtta dadjat, ahte Oulu universitehta lea deattuhan sámegiela ja sámi kultuvrra álggu rájes. Universitehta rahpandilálašvuodas jagi 1959 rektor Pentti Kaitera čuolai humanisttalaš diehtagiid beali "vuoingalaš ofelažžan". Kaitera mielde universitehta galggai fajuhit kulttuurárvvuid, maid odđa áigi geahččala jávkadastit. Earenoamáš ovdamearkan Kaitera máinnašii sámegiela ja sámi kultuvrra.

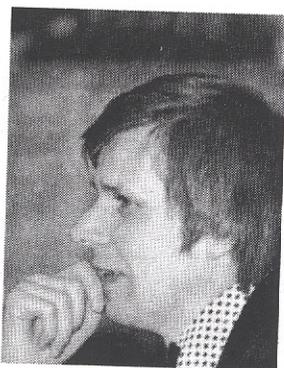
Oulu universitehta ásahii jagi 1970 sámegiela lektoráhta, mii lei njulgstaga historjjálaš. Dalle sámegiela approbatur-oahpahas álggahuvvui vuosttasin oppa Suomas. Sámegiela ledje gal oahpahan Helssega universitehtas suomelaš-urgralaš gielladiehtaga oassin, muhto dasa gulle dušše giellahistorjjá logaldagat ja álgo- ja joatkkakursa. Maiddái Turku universitehtas ledje doallan giellahistorjjálaš kurssaid, nu maiddái Roavenjárjgga geasseuniversitehtas.

Sámegiela oahpahusa ovddideapmi laktásii čavgadit juo álggu rájes jagi 1966 álggahuvvon suomagiela instituhta doaimmaide. Pauli Saukkonen, guhte bodii professorin 1967, álggii dalán virgeáigodagas álggus ovddidit jurdaga, mo sám- ja esttegielaid sáhtášii laktit suomagiela instituhta oahpahussii. Esttegiela lektorvirgi ásahuvvui 1968. Suomagiela laudatur-oahpuide gulai muhtun fuolkegiela viiddes kursa. Saukkonen anii sealvin, ahte dat galggai leat sámegiella, man diibmooahpahas álggiige juo 1960-logu loahppajagiid.

Diibmooahpahas ii lean Saukkonen mielas doarvái, ja nu son ánu universitehta čuovvu bušehtii ruđaid sámegiela lektoráhta ásaheami várás.

“Universitehta ja maid suomagiela instituhtta ledje ain pioneramuttus, ja ođđa virggiid lei oalle álki fidnet”. Saukkonen gávnnahe. Lektoráhta ásaheapmi ovdániige jođánit, nu ahte guovvamánus 1970 Helsingin Sanomat mitalii dán ášši vuosttas siiddustis:

Feastalevgema veará ovdánanlávkin adnojuvvo Sámieatnamis dat mearrádus, man mielde Oulu universitehtas álggahuvvo sámegiela ja sámi kultuvrra árvosátneoahpahuš. “Juo dat ahte dákkár mearrádus lea dahkkon mearkkaša muhtinlágan dovddastusa dasa ahte mii leat”, árvala oahpaheaddji Nils-Aslak Valkeapää, “juoigi oarjebiegga”, Eanodagas eret. “Dán dáfus dán mearrádusas lea suige stuorimus mearkkašupmi. Nuppe dáfus lea buorre, ahte látteohppit ožžot ná dilálašvuoda oahpásmuvvat sámegillii ja sámi kultuvrii.” “Áilu” Valkeapää mielas giellaoahpahuš buđalda dán áigge menddo ollu giellahistorjjálaš ja sánálaš ovdánemiid dutkamušain.

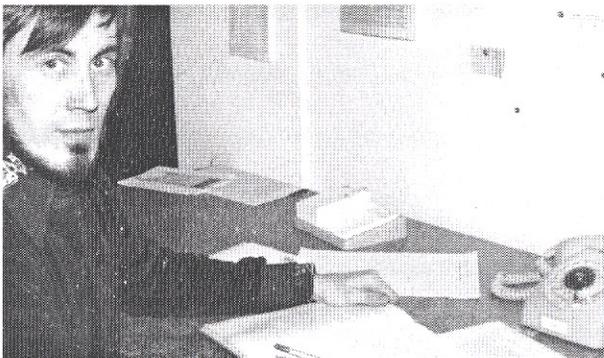
*Suomagiela professor
Pauli Saukkonen 1970-logus.*

*Sámegiela lektor
Tuomas Magga jagi 1974*

Sámegiela ja sámi kultuvrra approbatur-oahpahuš álggii čakčat 1970. Aivve álggus das vástidii Helssega universitehta suomelaš-ugralaš gielaide instituhtta. Professor Mikko Korhonen ja assistenta Pekka Sammallahti ráhkadeigga oahppogaibádusaid. Korhonen lei oahpahuš goziheaddji ja válddii vuostá approbatur-tenttiid. Son finai muhtumin Oulus doallamin periodaoahpahuš, muhto eanas gerddiid tentevástádusat sáddejuvvojedje Helssegii.

Lektorvirggi bodii dikšut Helvi Nuorgam-Poutasuo, Ohcejoga sápmi gii lei studeremin Helssega universitehtas. Son jođii Oulus namalassii oaivegávppoga guovllus. Vuosttas jahkekurssas ledje guhtta oahppi. Sis njealjis hálidedje dievasmahttit oahppoávdnasiiddiset “sámeávdnasiiguin”, muhto guokte sis barge Sámieatnamis ja sudnos lei miella buoridit ámmátdáidduska.

Kulturoahpuide gulle vuoiŋgalaš ja ávnnaslaš árbevieru, girjegiel ja girjjálašvuoda logaldatráiddut. Easkaálgiide lei sámegielaš fállun álgokursa, háleštanhárjehusat ja teoriijaoahput. Kurssa ulbmilin lei addit govttolaš girjjálaš ja njálmmálaš máhtu.

Sámegiela dáiddus ii duon áigge lean ávki sámeguovllu virggiid ozadettiin, dego bodii ovdan Lapin Kansa sáhkkehállamis: "Lektor Poutasuo kritisere veahá Suoma skuvladiid, danne go Suoma skuvlalahka ii ane sámegiela dáiddu ovdamunnin go oahpaheaddjit válljejuvvojit sámeguovllu skuvllaide. Ná manát eai fidne giellaoahpahusa eaige sámegielat skuvllat oppa leatge." Poutasuo árvalii ahte approbatur-oahpahus barggaha gal ovttá oahpaheaddji. "Joatkkavejolašvuodát fas eaktudit lasi oahpaheaddjiid, mii lea ollásit ekonomalaš gažaldat."

Poutasuo barggai lektorin jagiid 1970 -72, muhto jagi 1971 Samuli Aikio ja Pekka Sammallahti doaimmaiga oanehis áiggiid su sadjásažžan. Go son ii šat dáhtton joatkit, Saukkonen fertii ohcat soames eará doallat oahpahusa. Son sidai lektorin Tuomas Magga, eanjalasgiela magistara ja oahpaheaddjin auskulteren sámi gii lea eret Guhtura gilis Anáris. Magga lea dan dáfus hárvanaš sápmi, ahte gaskaskuvlaáigge Avvilis son fidnii veahá sámegiela oahpahusa. Skuvladuodaštussii addojuvvuidaid vátna sámegielaoahpuin nummir, mii dasto čuovvui studeantaduodaštussiinai.

Magga lei veahá eahpádušas arvágo álgit lektorvirgái, danne go eanjalasgiela dutkkus ii orron addimin válmmasvuodaid sámegiela oahpaheapmái, eandalii go válmmas oahppomateriálat eai lean. Son álggii virgái "goit ovttá jahkái". Son goittotge bisánii lektorvirgái, nu ahte dat bargu bisttii measta 35 jagi. Álgojagat lektorvirggis ledje lossadat, danne go oahpahusvuogádagaid ja oahppomateriálaid galggai visot plánet okto. Su oabbá Siiri Miettunen almmustahtii 1967 Áppesa, mii iešalddes lei áidna

oddaáigásaš oahppogirji Suomas. Dáčča ja Ruota oahppomateriálaid lei váttis geavahit ortografiija- ja maid kulturerohusaid dihte.

Jagi 1973 oahppoávnнас nanusmuvai sakka, go dalle ásahuvvui sáme-giela ja sámi kultuvrra veahkkeprofessorvirgi. Dát virgi dikšojuvvui nu, ahte Mikko Korhonen lei oahpahusa goziheaddji ja su geahču vuolde virggi dikšo Nils-Erik Hansegård, Martti Linkola, Olavi Korhonen, Samuli Aikio, Tuomas Magga ja Pekka Sammallahti dassá go Sammallahti nammaduvvui veahkkeprofessorin 1977.

Sierra váldoávnnasin

Veahkkeprofessorvirgi dagai vejolažžan dan, ahte oahppoávnнас viiddiduvvui cum laude -dássái. Ná lei vejolaš skuvlet oahpaheaddjiid maid "iežas dárbbuide". Sammallahti, guhte nammaduvvui veahkkeprofessorin, lei seamma jagi (1977) nákkáhallas doavttirin davvisámegiela Nuorta-Eanodaga suopmana jietnadatoahpas. Seamma jagi devdojuvvui maid lektorvirgi, go liseniahtadutkosa čadahan Magga nammaduvvui lektorin. Ovddit lohkanjagi lektorvirggis lei Magga sadjásažžan magisttar Irja Seurujärvi, guhte 1977 vulggii stipendiántan Osloi.

Dál go virggit ledje devdon bissovaččat, virggehasat ovddidišgodiiga approbatur- ja cum laude-oahpahusa. Jagi 1978 álggahuvvui maid nuortalašgiela approbatur-oahpahus, man áidna oasseváldi lei Leo Gauriloff, guhte lei lohkamin luohkkáoahpaheaddjin. Nuortalašgiela

approbatur-oahpahas dollojuvvui ovttá dálvvi, iige dat leat šat das manjel leamaš oahpahanprográmmas.

Oulu universitehta sámegeiellaohpahussii biddjojuvvojedje juo álggus earalágán ulbmilat go Helssega universitehtas. Vuodđojurddan lei oahpahit geavatlaš gielladáiddu sámi servodaga dárbbuide. “Ovdamearkan giellahistorjá lei dušše okta oahppoávnнас eará oahppoávdnasiid joavkkus, ja dat fálai duogášdieđu geavatlaš gielladáiddu skáhppomii. Oulus galggai oažžut dakkár gielladáiddu ja gielladieđu, mii adnojuvvui ‘dán beaivvi sámi servodagas’”, Magga muittaša duon áiggi viggamušaid.

Oahppin ledjen álgoáiggiid sámegeiela berošteaddjit, geat guldaledje logaldagaid dušše iežaset beroštumi dihte. Dađistaga stuorui daid joavku, geat lohke luohkkáohpaheaddjin ja čikŋo oahpuineaset earenoamážit sámegillii. Eanemusat lohke dušše approbatura, ja oahppiid vuolggadássi ja motivašuvdna molsašuttai sakka.

Magga doallagođii vuosttaš kurssaid sámegillii 1970-logu gaskkamuttos. Hui jođánit sámegillii oahpaheapmi šattai iešalddes čielga áššin. Ulbmilin lei hukset sámegeielat akademalaš dutkamuša árbbi oahpaheaddjeskuvlejumi lassin.

Oahpahanjoavkkut ledje unnit, mii dagai oahpahusa beaktilin, muhto vejji muhtumin dahkat kurssaid doallama váttisin, jos joavku lei beare unni. Dakkár jahkinai bodii, ahte kurssaide idii okta áidna oahppi. Oahppiid duogážat vedje maid váikkuhit oahpahussii eandalii 1970-logus. Sierra

suopmaniid hállit eai lean hárvánan gullat eará hállánmálliid, ja muhtumin dat oahppit, mat ledje eret Ohcejogas, eai albma bures dohkkehan oahpaheaddjiid, mat hupme oarjesuopmana.

Jagi 1979 dohkkehuvvui oktasaš davviriikkalaš čállinvuohki, mii dagahii lassebarggu. Ođđa čállinvuohki gáibidii dárkilvuoda juo oahppiin ja oahpaheaddjiin. Duot odastus goit mearkašii stuorra ovdáneami, danne go dál bodii vejolažžan atnit ávkin muhtun muddui maid Dáčča ja Ruota bealde almmustuvvan teavsttaid ja girjjiid.

Muđui oahppomateriálaid ráhkadeapmi joatkašuvai ovddeš láhkai: geavatlaš oahpahanbarggu olis. Lei maid vejolaš oažžut soames veardde veahki ráhkadit oahppomateriála, degomat sátnelisttaid, jorgalusaid ja veahkkeneavvuid álgokursii. Jagi 1981 bodii atnui vuosttas “virggálaš” oahppogirji, go Mikko Korhonen almmustahtii girjji Johdatus lapin kielen historiaan. Oahppoávdnasis ledje mielde muhtun veardde sáme kultuvrra oahput, ja juohke jagi lei viggamuššan bovdet soames kultursuorggi dovdi doallat eandalii muhtun cum laude -dási kulturkurssa.

“Stuorra dutkkusodastusas” 1980-logu álggus sáme giella ja sáme kultuvrra fidnii válđoávnnaštahtusa, ja Sammallahti guovttos Maggain plániiga dan várás laudatur-oahpuid. Laudatur-oahpahuš eaktudii professora, ja nube Pauli Saukkonen gáibidišgodii professorvirggi ásaheami. Dat leige garrasit homma, danne go ovdamearkan universitehta rektor Markku Mannerkoski lei dan hárrai eahpádusain. Universitehta stivra goitge lei miehtemielalaš.

ja maddái oahpahasministeriija attii lobi ásaht virggi. Professorin bovdehalai Sammallahti. Seammas veahkkeprofessora virgi heaittihuvvui.

Ná Oulu universitehta sadji sámegiela oahpahusa váldobáikin nanusmuvai, dego Sammallahti gávnnaš áviisasáhkehallamis: “Professoráhta geažil Oulu badjána sámi oahpahusa ja dutkamuša njunušbáikin juo Suomas ja maddái Davviriikkain. Ubmi universitehta vástideaddji virgi lea deavdekeahhtá ja Oslo universitehtas dat lea báhcimin guorusin.”

Maddái easka vuodduuvvon Lappi allaskuvlla šaddadandiehtagiid ossodat ovddidišgođii sámegiela oahpahusa oahpaheadjeskuvlejumi oktavuodas. Roavenjárggas ii goit lean dohkálaš olmmoš skuvlet eatnigielat studeantaid, masa oahppit ledje duhtameahtumat. Sammallahti, gii deattuhii oahpahusa dási, šattai gazzalagaid Lappi allaskuvlla rektoriin Esko Riepulain, gean mielas Oulu universitehta “luččuhii” Lappi allaskuvlla vejolašvuodaid ordnet sámegiela oahpuid. Sammallahti lei dan mielas, ahte oahpahusa lei buoremus čohkket Oului nu guhká go leat beare unnán dohkálaš oahpaheadjit ja dassá go Oulu universitehta oahpaheadjiin lea bargu giedaid dievva.

Sámegiela magistarat ja doaktárat

Professoráhta buoridii sámegiela stahtusa juo universitehtamáilmmis ja suomelaš servodagasge. Sammallahti guovttos Maggain iskkaiga atnit fuola oahpahusa alla dásis – soapmásiid mielas juobe badjelmearálaččat:

álgojagiid oahppogáibadusat ledje nu garrasat, ahte daid fertii dadistaga moddiinai geahpedit. Vuosttas váldoávnnasstudeanttain ii lean álkes dilli, danne go dahkamuš orui leamen ollu eanet go eará ávdnasiin.

Diibmooahpaheaddjit ledje doallan juo 1970-logu loahpa rájes muhtun logaldagaid ja hárjehusaid, muhto 1984 -86 oahppoávdnasis lei ollesáigásaš diibmooahpaheaddji doaibma. Vuosttas jagi dan doaimmas lei Toivo West ja dasto Anni-Siiri Länsman. Oahpahusa váldodeaddu lei ain eambo sámegeielas. Okta sivva dasa lei dat ahte professora oahpahangeatnegasvuolta lei 50 diimmu uhcit jagis go veahkkeprofessoris. Ná kultuvrra oahpahussii ledje resurssat hui unnán, ja dat dikšojuvvuige eanas diibmooahpahussan.

Oahpahusa olis Sammallahti ja Magga ovddideigga maid iežaska dutkamusa. Suoma- ja sámegeiela instituhttii lei fuomášahtti dáhpáhus dat, go Tuomas Magga nákkáhalai doavttirin jagi 1984. Magga lei čállán sámegeiela fonologijai laktáseaddji lisenšiáhtadutkamusa Turku universitehtii 1976, muhto dál Oulu universitehta suoma- ja sámegeiela instituhtta ávvudii su Suoma vuosttamuš sápmelaš doavttirin. Eksperimentála-fonetihkalaš nákkosgirjji fáddán ledje davvisámegeiela Guovdageainnu suopmana guovttestávvalsániid jietnadagaid guhkkodatgorit. Sammallahti fas jotkkii davvisámegeiela jietnadat- ja cealkkaoahpa ja dialektologijja dutkamusaidda ja lei viiddidan dutkangiettis iežá sámegeielaide. Professora ja lektora dutkansuorggit váikkuhedje diehttelas oahppiidda fáttáide, vaikko sii ožžoge ieža válljet fáttáideaset. Dan dutkandoaimma, mii dahkkojuvvui oahpposuorggi siste, govvidii 1986 čállojuvvon dieđihančálus ná:

Sámegiela ja sámi kultuvrra oahppoávdnasis giella lea deháleamos dutkančuozáhat. Guovddáš fáddán leat davvisámegiela suopmanat ja daid fonologalaš ja morfologalaš vuogádagat. Maiddái sánádat čoggojuvvo, muhto čoagginbarggu ulbmilin lea buorebutge dokumenteren go sánádaga aitosaš dutkamuš. Viggamuššan lea dál oažžut áimmuide giella albmabuktinváriid – sánádaga lassín maid fraseologijja – ja almmustahttit daid om. sátnelistan ja sátnegirjin daidda geat daid atnet. Ovddemus girjegiella dutkamuša ja giellagáhttema bálvala teakstabáŋku, mii čoggo dadistaga. Das leat dál sullii 400 000 sáni, mat leat čoggojuvvon eanas čáppagirjjálašvuodas.

Magistariid lohku lassánii hui gulul. Vuosttas sámegiella magistar Vuokko Hirvonen válmastuvai jagi 1991. Diedagotti ja universitehta hálddahasas jearahedje ain muhtumin sivaiddasa, manne válmastuvvan olbmot eai lean eambo. “Bajásguvlui” sáddejuvvui juohke jagi čilgehusčoakkaldat das, manne sámegiella beaktiviluohta ii lean seamma dásis go máŋgga eará oahppoávdnasis. Muhto oahppiid lohku lei unni, ja dan moaddásisge eanemusat “gaikkihuvvojedje” dienasbargui ovdal gerge válbmanit. Dakár iešgudetlágan surggiid bargiide, geat hálddašedje sámegiella, lei atnu sámeguovllus, ja jos oahppi sirdásii bargoeallimii de lei stuorra várra ahte son ii šat nagodan gerge oahpuidis ollenge.

Hui dehálaš lávki ovddosguvlui lei dat, go sámegiella assisteannta virgi ásahuvvui jagi 1995. Dalle sámegillii fidnejuvvui virgi, masa gulai maid dutkamuš. Vuosttas assisteanntan barggai Káre-Márja Vuolab 1995 -98 ja vel moadde mánu jagi 2000. Assisteantta bargu geahpedii sakka oahpaheaddjiid bargonoadi, nu ahte om. professor nagodii fálbmet universitehtadási oahppomateriála.

Okta stuorra earáhus 1990-logus lei dat ahte vierrogiellalinnjá suddaduvvui eatnigiellalinnjái. Ná dat linnjájuohku, mii lei leamaš fámus stuorra dutkkusodastusa rájes, bázi eret ja visot oahpahas lei dan rájes beare sámegillii. Dán guovtti linnjá suddadeapmi oktan linnján geahpedii olu oahpahannoadi. Oahpahas sisdoallu plánejuvvui dakkárin, ahte oahppis galgai leat buorre sámegiela dáidu juo universitehtii boadedettiinis. Sámiid lassin studeret sáhte beassat maid dakkár suopmelaččatge, geat ledje skáhppon logahatdási sámegielamáhtu. 2000-logu álgojagiid šattai vejolažžan čadahit maiddái anárašgiela vuoddoahpuid.

1990-logus ain eanet sámit ja maid suopmelaččat geargagohte oahpuineaset. Dan skuvlejumis maid addit Oulus lea buorre beaggin eará davviriikkainge, ja dáppe fálmastuvvan olbmot fidnejit bures barggu earret eará Guovdageainnu sámi ásaheusain. Aitosáš joatkkaoahppiid dutkisearvvuš šattai Oului easka 2000-logu álggus. Dan rolla sámi servodagas lea stuoris maiddái danne go oahppočájanasat čállojuvvojit sámegillii. Dat lea maiddái ovddidan sámegiela akademalaš geavahusa.

Sámekultuvrra oahpahas lei báhcán measta oalát eret oahppogáibáhusain, vaikko dat ain lei mielde oahppoávdnasa namas. Kulturoahpahas nannen šattai áigeguovdilín 1990-logus, go kulturanthropologii ja instituhtii álge plánet seniorassistantta virggi, man guovddáš sisdoallun galge leat davvikultuvrrat. Giellagas-instituhta ásaheapmi ja dan oažžun riika-viidosáš vástu dasto dagai viimmat vejolažžan sámi kultuvrra professor-virggi vuodđudeami.

Dál riekkis lea čavddis. Sámegeiela ja sáme kultuvrra oahpahussan álgán oahppoávnnaš juohkásii guovtte sadjái, namalassii sámegeiela ja sámiid kultuvrra válđoávdnasiidda.

Jearahallamat:

Tuomas Magga jearahallan 11.1.2005

Pekka Sammallahti jearahallan 19.1.2005

Pauli Saukkonen telefonjearahallan 9.2.2005.

Girjjálašvuohta:

Salo - Lackman 1998:

Matti Salo Matti Lackman:

Oulun yliopiston historia 1958-1993. Oulu.

Suomen ja saamen kielen laitos 1986:

Suomen ja saamen kielen

laitos. Doaim. Marjatta Haipus. Oulu.

Eará gáldut:

Oulun yliopiston toimintakertomus 1959-60.

Čuohpusbearbma. Suoma geiela lágáđus.

Lapin Kansa - áviissa jahkegearddit.